

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Klassiõpetaja õppekava

Raahel Poolakese

VÄÄRTUSKASVATUS JA SELLE RAKENDAMINE EESTI KRISTLIKES
ERAKOOLIDES KLASSIÕPETEJATE ARVAMUSEL

Magistritöö

Juhendaja: Nooremlektor Mari Niitra

Tartu 2024

Resümee

Väärtuskasvatus ja selle rakendamine Eesti kristlikes erakoolides klassiõpetajate arvamusel

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, mis on Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajate arvates väärtuskasvatus ning mismoodi nad seda enda sõnul koolis rakendavad. Eesmärgi täitmiseks koguti andmeid kaheksast erinevast kristlikust erakoolist: seitsmelt valimisse kuulunud klassiõpetajalt ning lisainfo saamiseks ühelt eelkooli- ja usundiõpetajalt poolstruktureeritud intervjuude kaudu. Uuringust selgus, et väärtuskasvatus on õpetajate jaoks oluline inimeseks kasvamisel ja seda saab rakendada igas tunnis. Seejuures on oluline õpetaja enda eeskuju ning kooli ja lapsevanemate koostöö. Klassiõpetajate põhiliseks väärtuskasvatuseks raamatuks on Piibel, seda erinevates versioonides: lastepiibel, piltidega Piibel jt. Lisaks toodi välja mitmeid teisi teoseid väärtuskasvatuse toetamiseks.

Võtmesõnad: väärtuskasvatus, kristlik erakool, väärtuskasvatuse rakendamine...

Abstract

Value education in Christian private schools and its implementation in the opinion of class teachers

The purpose of this master's thesis is to find out how the class teachers of Christian private schools in Estonia conceptualize value education and, according to themselves, implement it. In order to fulfill the objective, data were collected from eight different schools: through semi-structured interviews from seven classroom teachers and for additional information from one preschool and religion teacher. The research revealed that value education is important for human growth and can be applied in every class. In this regard, the teacher's own example and the cooperation of the school and parents are important. In a Christian private school, the Bible is the class teacher's book of basic values, in different versions: a children's Bible, a Bible with pictures, etc. In addition, several books were brought out to support value education.

Key words: value education, Christian private school, application of value education...

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetilised lähtekohad.....	4
1.1. Väärtuskasvatuse olemus.....	4
1.2. Väärtuskasvatusega seotud uurimused.....	5
1.4. Kool väärtuskasvatuse kujundajana.....	8
1.5. Õpetaja väärtuskasvatuse kujundajana.....	9
1.6. Väärtuskasvatus ainetunnis ja ainetunni väliselt.....	10
1.7. Magistritöö uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused.....	11
2. Metoodika.....	12
2.1. Valim.....	12
2.2 Andmekogumine.....	12
2.3 Andmeanalüüs.....	13
3. Tulemused ja arutelu.....	14
3.1.1. Väärtuskasvatuse tähtsus kristlikes erakoolides.....	14
3.1.2. Kristlik kool väärtuskasvatuse kujundajana.....	15
3.1.3. Õpetaja roll väärtuskasvatuses.....	17
3.2.1. Väärtuskasvatuse rakendamine väljaspool ainetunde.....	19
3.2.2. Väärtuskasvatuse rakendamine ainetunnis.....	22
3.2.3. Väärtuskasvatust toetavad kirjandusteosed.....	24
Töö praktiline väärtus ja piirangud.....	25
Tänuõnad.....	26
Autorsuse kinnitus.....	26
Kasutatud kirjandus.....	27
Lisad.....	31
Lisa 1. Poolstruktureeritud individuaalintervjuu.....	31
Lisa 2. Väljavõtte transkriptsioonist.....	34
Lisa 3. Väärtuskasvatust toetavad kirjandusteosed.....	35

Sissejuhatus

Väärtuskasvatuse on viimastel aastakümnetel paljude riikide koolipraktikas saanud järjest olulisemaks (Schihalejev, 2011; Valk, 2005; Parder & Hirsnik, 2020). Ühiskond seisab silmitsi mitmete väärtuskriisidega ja näib, et mida aeg edasi, seda olulisemaks väärtuskasvatus saab (Horowski, 2020; Parder & Hirsnik, 2020).

Religioonipedagoogi Olga Schihalejev (2011) sõnul ei saa olla kooli ülesandeks pelgalt oskuste ja teadmiste treenimine, vaid nende omandatud oskuste ja teadmiste rakendamine ühiskonna paremaks toimimiseks. Kool peab kaasa aitama noorte kasvamisele loovateks ja harmoonilisteks isiksusteks, kes suudavad ennast mitmesugustes rollides nii perekonnas kui ka tööl ja avalikus elus täisväärtuslikult teostada (Marek & Walulik, 2021; Põhikooli riiklik õppekava, 2011).

Praeguste andmete kohaselt on Eestis 12 kristlikku erakooli (Kooli pidajad, 2024). Iga erakool on omanäoline ja loodud kindla eesmärgiga. Kristlike erakoolide õpilaste arv on viimase kaheksa aasta jooksul pea kolmekordistunud ja iga neljas Eesti erakooli õpilane õpib kristlikus erakoolis (Kaljuvee, 2024; Kooli pidajad, 2024). Seega on päevakohane mõtestada väärtuskasvatust kristlikes erakoolides, arvestades nende koolide jätkuvat kasvu. Seejuures on oluline mõista kristlike erakoolide üldist rolli ühiskonnas väärtuskasvatuslikust aspektist lähtudes ning õpetaja enda osatähtsust, sest koolis on parimaks väärtuste edasiandjaks õpetaja, eriti algklassides (Käpp, 2021; Lukas, 2008; Schihalejev, 2011). Väärtuskasvatuse rolli kristlikes erakoolides klassiõpetajate seisukohtadest lähtuvalt, ei ole Eestis varem uuritud. Käesolev töö on olulise väärtusega, mõistmaks kristlike erakoolide väärtuskasvatuslikke põhimõtteid ja rakendamist klassiõpetajate vaatenurgast.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Väärtuskasvatuse olemus

Väärtuskasvatuse kontseptsiooni mõistmiseks saab esile tuua mitmeid mõisteid. Nendeks on väärtused, väärtushinnangud ja -hoiakud.

Väärtused on kindlad veendumused, mis aitavad langetada õigeid otsuseid ning edastada seeläbi sobivust ühiskonnas levivate standardite ja veendumustega (Blackburn, 2002; Muldma & Nõmm, 2011; Pilli & Maandi, 1998). Väärtusteks võivad olla heaolu, osadus, tunnustus, meelerahu, sõprus, teadmised, tervis. Samuti võivad väärtusteks olla solidaarsus,

isamaa hoidmine, demokraatia, sallivus jne (Schihalejev, 2011).

Väärtushinnangud ja -hoiakud annavad eluks suuna lähtuvalt sellest, kas mingi tegevus on lubatud või keelatud. Samuti arvestatakse sellega, kuidas see mõjutab teisi (Schihalejev, 2011). “Eesti keele seletav sõnaraamat“ (2009) pakub väärtushinnangutele ja -hoiakutele järgneva seletuse: “Inimese hinnang selle kohta, mis teda rahuldab ja mille pärast ta eelistab üht asja või nähtust teisele.” Väärtushinnangud ja inimese iseloom kujunevad kodus, lasteaias ja koolis (Lukas, 2008; Pöder *et al.*, 2009; Tiisvelt, 2008) ning need on seisukohad, mis väljenduvad käitumises ja motivatsioonis (Blackburn, 2002). Nii väärtushinnangud kui ka -hoiakud põhinevad seisukohal, kuidas maailmas asjalood käivad, eeskätt võetakse vastu see info, mis on parasjagu oluline, ja see, mis on seotud inimese enda identiteediga (Marek & Walulik, 2021).

Väärtuskasvatus on laiemas tähenduses igasugune tegevus, mille abil õpetatakse väärtuste üle mõtlemist ning seeläbi edendatakse kõlblist arengut (Schihalejev, 2011).

Väärtuskasvatuse üks suundadest on ka kõlbluskasvatus (Parder & Hirsnik, 2020), mida kasutatakse ka sünonüümina. Kõlblust selgitab “Eesti keele seletav sõnaraamat“ (2009) nii: “Süüdsusega kooskõlas olev käitumine, süüdsusest kinnipidamine, moraal.”

Väärtuskasvatuse eesmärgiks on aidata õpilasel olla pluralistlikus ühiskonnas paindlik, kaotamata seejuures oma isikupärast sügavat kõlblist loomust (Haydon, 2006; Pöder *et al.*, 2009). Väärtuskasvatus jaguneb justkui kaheks etapiks. Esimesel etapil õpitakse tundma isiklike väärtusi ja kõrvutatakse end teistega. Teisel etapil mõtestatakse, mis on tegelikult väärtushinnangute juures oluline. Väärtuskasvatuse sihiks on esmalt iseenda ja teiste väärtuste märkamine, nende üle arutlemine ja isiklike väärtushinnangutest teadlikuks saamine (Harro-Loit, 2011; Pöder *et al.*, 2009). Kui jaotada väärtuskasvatus neljaks, siis need oleks: enda ja teiste väärtuste mõistmine, nende üle arutlemine, praktikasse viimine ning nende tagasisidestamine (Parder & Hirsnik, 2020). Kokkuvõtlikult on väärtuskasvatuse eesmärk vastutuse võtmine ning isikliku elu oskuslik juhtimine ning selles osaleb kogu koolipere, sh kõik töötajad, lapsevanemad ja ümbruskond (Harro-Loit, 2011; Käpp, 2021; Niemi, 2008).

1.2. Väärtuskasvatusega seotud uurimused

Väärtuskasvatusest on tehtud erinevaid uurimusi. Õpetajate seisukohti väärtuskasvatusest on varasemalt uuritud riikliku väärtusprogrammi loomise ja elluviimise eesmärgil (Lilles & Valk, 2009; Schihalejev, 2011). Korraldatud uurimusest selgus, et õpetajad peavad väärtuskasvatust igapäevatoös oluliseks (Lilles & Valk, 2009). Seda kinnitab ka Pärja Ülavere

doktoritöö, küll aga lasteaia kontekstis ja arvestati lapsevanemate seisukohti. Töö tulemustest selgub, et pedagoogide ja lastevanemate hinnangul tegelevad õpetajad väärtuskasvatusega õppe- ja kasvatusprotsessis, loovad positiivse, emotsionaalse ja sotsiaalse õhkkonna ning käsitlevad väärtusi eakohaselt. Samuti on väärtuskasvatuse juures olulisel kohal õpetaja enda eeskuju (Ülavere, 2020).

Tartu Ülikooli eetikakeskus on teinud uurimuse, mille sihiks on olnud väärtuskasvatuse toetavatest tegevustest ja tulemuslikkusest Eesti üldhariduskoolide näitel. Tartu Ülikooli eetikakeskus on korraldanud konkursse, et koolid mõistaksid väärtuskasvatuse osatähtsust (Parder & Hirsnik, 2020). Hea kooli mudel sai loodud oma ala spetsialistidega 2013. aastal, mille põhimõte on see, et kooli poolt kooskõlastatud väärtused avalduksid igas tegevuses (Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2021). Konkursist osavõtmiseks kirjutasid koolid eneseanalüüsid, mida Parder ja Hirsnik (2020) analüüsisid. Enne hea kooli mudelit viis 2008. aastal Tartu Ülikooli eetikakeskus läbi uuringu “Õpetajate vaated väärtuskasvatusele”, millest selgus, et väärtuskasvatust peetakse väga oluliseks. Takistusteks on aga ühise väärtussüsteemi puudumine, puudulik koostöö perega, õpetajate ebaselged arusaamad väärtuskasvatusest ning suur töökoormus. Õpetajad pakkusid väärtuskasvatuse toetamiseks välja erinevad teemakohased koolitused, juhtkonna toetuse, õppekavade muutmise, uuenduslikuma töökorralduse, nt turvafirma või kirikuõpetaja kaasamine koolitöösse. Samuti oleks vajalik luua väärtuskasvatuse õppekava, integreerida ained omavahel ja seostada eluga.

2020. aastal uuris Tartu Ülikooli eetikakeskus varasemalt korraldatud väärtuskasvatuse eneseanalüüsi. Uurimuse põhjal saab öelda, et Eesti koolides tegeletakse väärtuskasvatust toetavate tegevustega. Selgus, et kui õpetajad teevad omavahel koostööd, siis nad on seeläbi õpilastele eeskujuks. Samuti toetab väärtuskasvatust see, kui ained on seotud igapäevaeluga ja need on omavahel lõimitud. Kõik nimetatud tegevused tõstavad õppetöö efektiivsust ja kvaliteeti ning nii arendatakse ühist väärtuskasvatust. Lisaks aitavad kaasa ühised väljasõidud, klassijuhataja tund ja õpilaste endi kaasamine erinevates küsimustes. (Parder & Hirsnik, 2020)

Marek & Walulik (2021) on läbi viinud uurimuse moraali ja religiooni seostest tervisega ja religioonipedagoogika rollist moraalse pädevuse kujunemisel. Uurimusest selgus, et religioon võib märkimisväärselt inspireerida inimese ja tervete kogukondade mõtlemist ja tegevust, sealhulgas haridussüsteeme. Seetõttu võib religiooni ja moraali pidada inimese terviklikkuse kujundamisel ja elu tasakaalus hoidmise läbi tervist kaitsvateks teguriteks, andes teatud vahendid väärtuskasvatuse saavutamiseks, mis ausat südametunnistust

kujundades tugevdab inimese üldist heaolu.

Eestis on kristlike erakoolide kohta läbi viidud erinevaid uurimusi. 2015. aastal Eesti Kirikute Nõukogu poolt tehtud uurimisest selgus, et 44% elanikest suhtub kindlasti või pigem toetavalt kristlikesse erakoolidesse Eestis ning kristlike koolide tugevuseks peetakse usu kohta teadmiste andmist (Käpp, 2021; Maasoo, 2015). Kooli juhtide sõnul tuleb nende koolidesse järjest rohkem lapsi. Lapsevanematele avaldab mõju kristlike erakoolide turvaline ja mõistev keskkond (Käpp, 2021; Raiste, 2023). Triin Käpp on uurinud kristlike erakoolide väärtuskasvatust ja on kirjutanud doktoritöö “Eesti kristlike erakoolide loomine, koolide väärtuskasvatus ning roll 21. sajandil”. Läbiviidud uuringust selgus, et õpetajate seisukohast on kristlike koolide tugevuseks igapäevaelu mõtestamine läbi väärtuste, näidates sellega eeskuju igäihele, sest vaid usuõpetus ei tee kristlikust koolist just kristlikku kooli. (Käpp, 2021)

1.3. Väärtuskasvatus õppekavas

Põhikooli riiklikus õppekavas on väärtuskasvatus selgesti välja toodud. Üks läbivamaid teemasid on “Väärtus ja kõlblus”, mille põhimõtte seisneb selles, et õpilane tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja põhimõtteid ega jää nende rakendamisel ükskõikseks, võttes vastutust ja teades tagajärgi (Parder & Hirsnik, 2020; Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Kõik riiklikus õppekavas välja toodud väärtused põhinevad Eesti Vabariigi põhiseaduses, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistel põhimõtetel. Alusväärtustena on välja toodud üldinimlikud väärtused: osavõtlikkus, õiglus, inimväärikus, austus enda ja teiste suhtes ja ausus ja ühiskondlikud väärtused: iseseisvus, kodanikuvabadus, lugupidavus keele ja kultuuri suhtes, isamaa-armastus, tolerantsus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, ühtehoidvus, sooline võrdõiguslikkus ja vastutustundlikkus (Põhikooli riiklik õppekava, 2011).

Õppekava rajaneb põhimõttel, et inimese vaimne, füüsiline, sotsiaalne, emotsionaalne kui ka moraalne areng, on kõik samaväärselt tähtsad. Selleks, et kindlustada Eesti ühiskonna sotsiaalne, ökoloogiline, püsiv ja majanduslik edenemine, peab kool looma sobivad võimalused, rajanedes Eesti kultuuri traditsioonidele, Euroopa ühistele väärtustele ning maailma kultuuri ja teaduse edule (Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Schihalejev, 2011). Kool on kohustatud andma edasi riikliku õppekava alusel õpilastele nii märkamise oskusi, moraalil mõtestamise valikuid kui ka oskust luua keskkond, mis toetab arutelu ja sobilike käitumisharjumuste rakendamist (Harro-Loit, 2011; Käpp, 2021; Schihalejev, 2011),

kujundades õpilastes väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on aluseks isikliku õnneliku elu ja ühiskonna edukaks koostööks. Samuti järgides ka digikeskkonnas sarnaseid moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus. Olulisel kohal on ka säästliku ja tervisliku eluviisi väärtustamine, olles teadlik erinevatest meelemürkidest ja tervist kahjustavatest teguritest (Käpp, 2021; Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Lisaks kooli heolule on Põhikooli riiklikus õppekavas välja toodud eraldi väärtustena ka huvitumine loodusest ja uurimisest ning oskus esitada loodusteadlikke küsimusi ning hankida sellekohast teavet. Väärtustades sealjuures ka oma rahvast ja kultuuri, tunnustades inimeste ja situatsioonide erinevusi ning leida ühisosa (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Selleks, et teadmised, väärtushinnangud ja praktiliste oskuste juurutamine toimiks, on vaja, et nii kodu, kool kui ka õpilane ise teeks koostööd (Cooper *et al.*, 1998; Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Käpp, 2021; Pöld, 1993).

1.4. Kool väärtuskasvatuse kujundajana

Kooli õhkkonna tunneb ära koolipere liikmete, juhtkonna, õpetajate, lastevanemate ja õpilaste suhetest. Samuti tunneb koolikliima ära sellest, kuidas arvestatakse sotsiaalsete, kultuurierinevuste ja igapäevase isikupäraga ning kuidas lahendatakse probleemseid juhtumid ja kas suhted rajanevad hoolimisel või hierarhial ja kontrollil. Koolikultuuri saab muuta või edendada ainult eelmainitud tegureid teadvustades (Schihalejev, 2011). Lapse kasvatamine algab juba siis, kui ta sünnib ja väärtushoiakute kujunemine algab juba noores eas, seega on koolil suur vastutus õpetada õpilastele olulisemaid väärtusi (Pilli & Maandi, 1998; Pöld, 1993).

Väärtuskasvatuse roll koolis on luua isiklikud väärtushinnangud ning õpetada hoolima ja mõistma teiste omi. Lisaks on kooli osa õpetada mõtisklema kogemuste üle, otsides tähendusi, õpetada austama iseennast ja leida teistega ühiseid väärtushinnanguid. Samuti mõelda, kuidas langetada teistega arvestades vastutustundlikke otsuseid ja põhjendada tagajärgi (Cooper *et al.*, 1998; Käpp, 2021). Kõige paremini annab kool edasi väärtusi erinevate tegevuste kaudu: klassi väljasõidud, laagrid, erinevad üritused. Kõik need tekitavad meie-tunde ja peegeldavad kooli väärtusi (Schihalejev, 2011; Teppo, 2008).

Väärtuskasvatuse kujundajana on lapsevanematel ja õpilastel endil oluline osa (Cooper *et al.*, 1998), sest kooli minnes ei vabastata vanemaid nende kohustustest lapsi kasvatada (Põld, 1993). Suur osatähtsus on ka koolil. Kui koolis ei õpetata enam väärtusi, siis on tulemuseks ühiskondlik eetiline kriis (Schihalejev, 2011; Talts, 1998). Kriisi ärahoidmiseks tuleb tõsta väärtuskasvatuse teadlikkust ja mõju (Parder & Hirsnik, 2020).

Lisaks Põhikooli riikliku õppekava poolt antud väärtustele, on igal koolil võimalik sõnastada isiklikud peamised väärtused (Käpp, 2021). Kõik Eesti kristlikud erakoolid tuginevad Põhikooli riiklikule õppekavale. Sellegipoolest on igaühel välja toodud ka erisused, mis on leitavad iga erakooli kodulehelt, kus on võimalik tutvuda kooli väärtuskasvatustega ning eripäradega. Eesti erakoole ühendab ka omaette ühing Eesti Kristlike Erakoolide Liit, mille kaudu tehakse omavahel tihedat koostööd (Kooli pidajad, 2024).

1.5. Õpetaja väärtuskasvatuse kujundajana

Järjest enam tekib arusaamine, et väärtuskasvatus ei ole pelgalt eetika- või religiooniõpetaja töö, vaid iga õpetaja peaks sellesse panustama (Käpp, 2021; Pöder *et al.*, 2009), pannes nii koolikultuurile kui sealsele väärtuskäitumisele aluse (Lukas, 2008; Niemi, 2008; Teppo, 2008). Kui õpetaja valib töötamiseks kooli, siis ta peab tutvuma kooli kultuuriga ja seeläbi saab väärtuskasvatus olla tõhusam. Selleks on vaja läbi kaaluda isiklikud väärtushinnangud, üldine arusaam väärtuskasvatusest, loodud õpikeskkond ja klassiruumi sisekliima (Harro-Loit, 2011; Schihalejev, 2011).

Õpetaja kutsestandardite, tase 7 kohaselt, tuleb õpetajal juhendada õpetaja kutse-eetikast, millele vastavalt kujundab õpetaja oma isikliku eeskujuga õpilaste väärtusi, jälgides, austades ja väärtustades oma isiklikku füüsilist ja vaimset ja emotsionaalset tervist olemaks tasakaalus. Samuti peab õpetaja järgima ühiskondlikke üldinimlikke väärtusi ja norme mitmesugustes keskkondades (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020). Sealjuures ei tohi õpetaja kasutada oma võimupositsiooni ja suruda oma väärtushinnanguid kellelegi peale ega olla pealetükkiv (Niemi, 2008; Põld, 1993; Horowski, 2020), vaid anda võimaluse muutusteks (Horowski, 2020).

Õpetajad peavad teadvustama oma rolli väärtuskasvatuse edasiandjana (Jung & Punnar, 2016; Riiklik ..., 2009; Schihalejev, 2011) ning olema teadlik, kuidas ta midagi edasi annab, ja mõistma, et ta on eeskuju (Cooper *et al.*, 1998; Harro-Loit, 2011; Kutsestandard. Õpetaja..., 2020; Põld, 1993; Rebane, 2006). Õpetaja peab teadma, et õpetaja jätab igasse õpilasse oma jälje, olgu see siis meeldiv või mitte (Niemi, 2008). Õpetaja peab olema teadlik,

kuidas ta midagi edasi annab ning kuidas tema reaktsioone kõrvalt nähakse (Cooper *et al.*, 1998; Harro-Loit, 2011; Pöld, 1993; Rebane, 2006). Õpetaja vahendab kõigi oma sammuga õpilastele teatud väärtusi (Käpp, 2021) ning inimeste väärtused kajastavad seda, millised inimesed ollakse (Sarkomaa, 2008). Õpetaja saab tõeselt ja usutavalt anda edasi neid väärtushinnanguid, mis on tema enda omad (Tiisvelt, 2008), need ilmnevad nii sõnas kui teos (Pöld, 1993; Volmer, 2008). Väärtuskasvatust ei saa õppida sõnadest, vaid tegudest (Pöld, 1993). Väärtustega, millega tegelikult ei tegeleta, on mõttetud. Nende järgi peab elama, muidu on need tühised (Harro-Loit, 2011; Narvaez, 2006).

Õpetajate võimuses on suunata õpilasi saama teadlikuks oma väärtustest ning pöörata tähelepanu moraalsele arengule. Seda saab teha iga õppeaine kaudu. Kui õpetaja seob omavahel õppeaine ja väärtuskasvatuse ning naudib tunni andmist, siis õpilane mõistab, miks tal midagi vaja läheb (Schihalejev, 2011; Sutrop, 2009). Õpetamise juures on oluline tunnustada õpilasi ja võtta igaühte ainulaadse inimesena ning jääda igas olukorras optimistiks (Niemi, 2008). Eriti oluline on see siis, kui tekivad probleemid. Kui õpilased räägivad õpetajale tekkinud arusaamatusi, siis lahenevad need peagi, kui räägitakse eakaaslastega, siis enamasti tekib probleeme juurde (Teppo, 2008). Õpetaja ülesandeks on suunata õpilasi üksteisest hoolima ja arvestama, luues ühtsusetunde tekitamiseks erinevaid võimalusi (Kutsestandard. Õpetaja..., 2020).

Sageli üks põhjus, miks ei jõuta koolides tegeleda väärtuskasvatusega põhjalikult ja selgelt, on seotud õpetaja töökoormusega (Teppo, 2008). Selleks, et väärtuskasvatus oleks koolis edukas, on vaja tõstatada ühiskonnas väärtuskasvatuse olulisust ja austust õpetajate vastu ning õpetada tulevastele õpetajatele sotsiaalseid oskusi (Lilles & Valk, 2009; Sutrop, 2009; Teppo, 2008).

1.6. Väärtuskasvatus ainetunnis ja ainetunni väliselt

Kõige järjekindlam ja plaanipärasem õppe- ja kasvatustöö toimub ainetunnis (Schihalejev, 2011). Väärtuskasvatusega on seotud iga koolitund ega ole eraldiseisev osa, vaid põimitud erinevatesse õppeainetesse. Seega pole olemas õppeainet, mis oleks väärtusvaba ja võimalusi põimida väärtuskasvatust ainetundidesse, leidub kõikides koolitundides (Käpp, 2021; Lukas, 2008; Schihalejev, 2011; Teppo, 2008).

Muusika- ja kunstitundidel on oluline roll aidata areneda terviklikuks inimeseks, kujundades inimesed sallivamaks, osutades erinevustele ja võrdlemisele ning esitleda inimese sügavaid väärtusi ja tõekspidamisi. Mõlemad aitavad kaasa üldisele sotsiaalsele sidumisele

kujundamisele (Schihalejev, 2011). Eesti keeles ja kirjanduses saab väärtuskasvatust rakendada kirjandite kirjutamisel, ürituste ja ekskursioonide korraldamisel ja neid tuleb pidevalt arendada (Harro-Loit, 2011). Reaalaineid: matemaatikat, füüsikat ja keemiat peetakse kõige väärtusvabamateks, kuid siiski väärtuste, väärtushinnangute ja väärtushoiakutega tegeletakse ka nendes ainetundides. Matemaatika arendab täpsust, ausust, järjekindlust ja efektiivsust, millega on seotud emotsioonid kui ka suhtumine ja matemaatikas saadud tulemused on seotud järjepidevusega (Schihalejev, 2011). Erinevates tundides saab samuti lastega filosoferida, mis arendab mõtlemisoskust ja analüüsivõimet. Suhtlemist soodustavad rühmatööd kui ka erinevad programmid (Liikuma Kutsuv Kool, Vaikuseminutid) annavad väärtuskasvatust edasi (Parder & Hirsnik, 2020). Kodunduse tund võimaldab käsitleda etiketti, mis väljendab lugupidamist teiste inimeste vastu. Nii kodundus kui ka käsitöö võimaldavad loovusel kui iseseisvusel välja kujuneda, väärtustades käelisi oskusi ja osavust. Kehaline kasvatus aitab luua mõnusat õpikeskkonda, sest sellega käib kaasas vaimne tervis, sportliku eluviisi harrastades iseenda ja teistega rahulolu ning meeldiva elukeskkonna kujundamine (Schihalejev, 2011).

Kõik koolis toimuv peaks olema mõtestatud läbi väärtuste (Käpp, 2021; Sutrop, 2009). Selleks, et tunnis kui ka tunniväliselt rakendataks väärtuskasvatus, on vaja läbi viia õpetajatele erinevaid koolitusi, arendada õppetööd ning luua mitmekesiseid õppevarasid. Tuleb teada, et nendes õppeainetes, kus on eneseväljendusel oluline osa, on ka väärtustel oluline osa (Käpp, 2021; Schihalejev, 2011). Seejuures ei tohi väärtuskasvatuse läbiviimine jääda ühekülgses ja õpilased peavad erinevate ülesannete kaudu jõudma ise selgusele, mis on õige ja mis vale (Käpp, 2021; Parder & Hirsnik, 2020).

1.7. Magistritöö uurimisprobleem, eesmärk ja uurimisküsimused

Väärtuskasvatusele pööratakse viimastel aastatel üha enam tähelepanu. Samal ajal on kasvanud kristlike erakoolide populaarsus Eesti ühiskonnas. Seega on nende koolide õpetajatel on vastutusrikas roll väärtuskasvatuse kujundamisel. Sellest lähtuvalt on käesoleva magistritöö uurimisprobleemiks Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajate väärtuskasvatuslikud põhimõtted ja nende rakendamine oma töös.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, mis on Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajate arvates väärtuskasvatus ning mismoodi nad seda enda sõnul koolis rakendavad.

Uurimisküsimused:

- Kuidas mõtestavad Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajad väärtuskasvatust?
- Kuidas klassiõpetajad väärtuskasvatust enda sõnul koolis rakendavad?

2. Metoodika

2.1. Valim

Uuringu valimiks olid Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajad. Valimi moodustamisel pöhineti mugavusvalimi printsiipidele. Selle kohaselt valitakse valimisse lihtsasti kättesaadavad uuritavad (Rämmer, 2014). Valimi moodustamise kriteeriumiks oli see, et uuritavad peavad olema kristliku erakooli klassiõpetajad. Uuritavate kontaktandmeteni jõuti esialgu Eesti kristlike erakoolide liidu veebileheküljelt, kust otsiti välja sobivad koolid, mis olid uurijale kergemini kättesaadavad, ilma keelelise barjääriga. Seejärel leiti kooli kodulehelt oleva kontaktinfo kaudu kooli üldmeilid ja saadeti info laiali. Paljud koolid ei vastanud ja seepärast otsiti ise välja Eesti kristlike erakoolide kodulehtedelt õpetajate kontaktid, kes vastasid eelnimetatud kriteeriumile. Uuringus osalemise kutse saadeti rohkem kui kümnele klassiõpetajale. Lõpuks saadi vastuseid seitsmelt klassiõpetajalt ja ühelt eelkooliõpetajalt, kes töötab ka usundiõpetuse õpetajana. Lõpliku valimi moodustas 8 erinevast Eesti kristlikust erakoolist 8 õpetajat, kelle tööstaaz õpetajana kristlikus erakoolis on vahemikus 2 kuni 13 aastat.

2.2 Andmekogumine

Lõputöös kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Lepiku jt (2014) sõnul on poolstruktureeritud intervjuu eelis struktureeritud intervjuu kõrval lisaküsimuste küsimine ning võimalus muuta küsimuste järjekorda, kui peaks vajadus tekkima.

Intervjuu aluseks oli intervjuu kava, mis on välja toodud lisa 1. Kava oli jagatud neljaks osaks. Esimeses plokis olid teemasse sissejuhatavad küsimused kooli loomise kohta. Teises plokis küsiti õpetaja isiklike arusaamu koolis toimuvast. Kolmandas plokis olid küsimused väärtuskasvatusest, kristlike erakoolide väärtuskasvatuse põhimõtetest ja isiklike põhimõtete sidumine kooli põhimõtetega. Neljanda plocki teemaks oli väärtuskasvatuse rakendamine, sealhulgas seda toetavate kirjandusteoste kasutamine. Intervjuu kava koostati toetudes uurimisküsimustele ja kooli kodulehtedelt pärit lisainformatsioonile.

Usaldusvääruse tagamiseks loodi igale intervjuueeritavale eraldi dokument ja jagati enne intervjuu läbiviimist, et nad saaksid ennast kohtumiseks ette valmistada. Pärast esimese intervjuu läbiviimist jäeti välja mõned üleliigseks osutunud küsimused. Mõne teema puhul ilmnas täpsustavate küsimuste vajalikkus. Lisati küsimus “Kuidas reageeritakse negatiivsele käitumisele?”. Samuti vajas omapoolset lisaselgitust küsimus “Mis teeb väärtuse kristlikuks?”.

Kvalitatiivse uuringu õnnestumiseks on peetud oluliseks silmast silma kohtumist (Laherand, 2010). Paraku polnud see linnade vahemaad arvestades kõigi klassiõpetajatega võimalik. Kaheksast klassiõpetajast kolmega tehti intervjuu silmast silma kohtumisega, ülejäänutega teostati intervjuu Google Meet’is ja Messengeris. Eelnevalt lepitati intervjuueeritavatega meili teel kokku sobiv aeg ja saadeti meiliga intervjuu küsimused. Saadetud dokumendis oli lisaks põhiküsimustele vastava kooli kodulehel seonduv info, andes võimaluse küsida kooli spetsiifikaga seonduvaid lisaküsimusi. Enne intervjuu läbiviimist olid intervjuueeritavatega kokku lepitud konfidentsiaalsuse põhimõtted: uuritavatel on võimalik loobuda, küsimustele vastamine on vabatahtlikkuse alusel ja andmeid kasutatakse nii, et uuritavad ei ole äratuntavad, selle rakendamiseks kasutatakse varjunimesid (Laherand, 2010; Lepik *et al.*, 2014). Intervjuu alguses räägiti põhimõtted uuesti läbi. Kõik intervjuud salvestati *Apple voice recorder*’iga. Kõige pikem intervjuu kestis 67 minutit, kõige lühem 27 minutit. Keskmiselt kestis intervjuu 40 minutit.

2.3 Andmeanalüüs

Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil. Induktiivset sisuanalüüsi kasutatakse siis, kui ei ole tehtud varasemaid uuringuid või kui teadmised on killustatud (Elo & Kyngäse, 2008). Andmetelt liigutakse pidevalt edasi-tagasi, arendades sellega kategooriaid ja üldist teksti mõistmist (Laherand, 2010). Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab andmete töötlemisel olla paindlik (Kalmus, s.a). Selleks aitas kaasa korduvkodeerimine ning süvaanalüüs. Kvalitatiivsetes uuringutes tegeletakse isiklike ja ühiskondlike kogemuste tõlgendamise ja seeläbi tahetakse tunnetada uuritavate elukäsitlust.

Esimese etapina andmed transkribeeriti täismahus, selle hõlbustamiseks kasutati *Openai/Whisper*’i abiprogrammi. Hiljem kuulati intervjuu salvestused üle ja parandati vead. Kokku olid transkriptsioonid rohkem kui 100 A4 formaadis lehekülge, *Times New Roman* stiilis, kirjasuurusega 12 ja vasakpoolse joondusega, reavahega 1,5. Keskmiselt oli ühe transkriptsiooni maht 16 lehekülge.

Teises etapis leiti intervjuudest tähenduslikud üksused ja nendest loodi koodid. Andmete töötlemiseks kasutati avatud kodeerimist, kus tähenduslikele üksustele tehakse märkmeid ning esmalt jaotatakse tekst lõikudeks, andes võimaluse teksti rohkem mõista ja olla koodi muutes paindlik (Laherand, 2010; Linno, 2014). Kodeerimiseks ei kasutatud lisaprogramme, vaid loodi Google Drive'is dokument ning intervjuudest pärit sarnaseid üksusi hakati koondama üksteise alla, vastavalt uurimisküsimustele. Andmeanalüüsi usaldusväarsuse tagamiseks tehti mõned nädalad hiljem korduvkodeerimine.

Kolmandas etapis moodustati koodidest kategooriad. Kategoriseerimise abil koondatakse ühised mõisted üksteise all ja luuakse korrastatud koodide süsteem (Laherand, 2010). Iga uurimisküsimuse juurde loodi kolm peakategooriat, mille lihtsasti mõistetavaks tegemine nõudis omajagu tööd. Näiteks oli esimese uurimisküsimuse ühele peakategooriale kolm erinevat varianti: *Kooli loomine ja sealne väärtuskasvatus / Kristliku kooli roll / Kristlik kool väärtuskasvatuse kujundaja*. Lõplikuks kategooriaks sai *Kristlik kool väärtuskasvatuse kujundaja*.

3. Tulemused ja arutelu

Järgnevalt esitatakse ülevaade analüüsi tulemustest ja arutelu uurimisküsimuste kaupa. Tulemuste ilmestamiseks tuuakse näidetena tsitaadid klassiõpetajatega läbi viidud intervjuudest, mida on mõistetavuse eesmärgil kohandatud. Tsitaatide lühendamisel kasutati märget /.../. Järgides eetika põhimõtteid, on osalenute nimede varjamiseks kasutatud vastava intervjuu järjekorra numbrit. Arutelus seotakse saadud tulemused eelnevalt välja toodud teoreetiliste lähtekohtadega.

Esimene uurimisküsimus: Kuidas mõtestavad Eesti kristlike erakoolide klassiõpetajad väärtuskasvatust? jaguneb koodide alusel kolmeks kategooriaks: *väärtuskasvatuse tähtsus kristlikes erakoolides, kristlik kool väärtuskasvatuse kujundajana ja õpetaja roll väärtuskasvatajana*.

3.1.1. Väärtuskasvatuse tähtsus kristlikes erakoolides

Intervjuu tulemustest selgus, et klassiõpetajad peavad väärtuskasvatust kogu oma õpetuse aluseks ning sellest tingituna ka õpetajatöös väga oluliseks. Leiti, et kogu elu ongi väärtuskasvatus. Paljud intervjuueeritavad selgitasid väärtuskasvatust kui inimeseks olemist ja inimeseks kasvamist. Lisati, et väärtuskasvatus aitab tegeleda asjadega, mis on päriselt

olulised ja tähtsad. Klassiõpetajate sõnul aitab kristlik väärtuskasvatus olla tervemad ja paremad inimesed ning aitab kaasa, et lapsed oleks terviklikult välja kujunenud.

„Väärtuskasvatuse eesmärgiks on kasvatada suure südamega, õiglase, aktiivne kodanik, kes on vaimult terve.” (Intervjuu 1)

Klassiõpetajad kinnitasid, et väärtuskasvatuse aluseks on inimlikud väärtused, mis loovad turvalise ja toetava keskkonna. Kristlik väärtuskasvatus on paljude intervjuueeritavate sõnul seotud Jeesuse õpetusega, millele baseeruvad ka üldinimlikud väärtused.

„Kristlik väärtuskasvatus annab väärtuskasvatusele suurema kaalu ja väärtused saavad oma näo kristlike põhimõtete tuginedes, lähtudes Jumala Sõnast.” (Intervjuu 4)

„Kristlikud väärtused võiksid olla iga inimese väärtused.” (Intervjuu 8)

Intervjuueeritavate arvates on väärtuskasvatuse eesmärgiks olla vaimult terve inimene ja sellele aitab nende nägemuses kaasa kristlik lähenemine, mida kinnitab järgnev: kristlik väärtuskasvatus annab inimesele võime areneda terviklikuks (Käpp, 2021). Marek & Walulik (2021) läbiviidud uurimuse tulemustest selgus samuti, et usk aitab kujuneda terviklikuks ning usk on väärtushinnangute kujunemisel väga olulisel kohal. Sellegipoolest on Käpa (2021) sõnul piir kristlike ja üldiste ühiskondlike väärtuste vahel koolis ebaselge. Andeks palumine ja andeks saamine on kristlike koolide igapäevane loomulik osa, millega tegelevad ka sekulaarsed, üldhariduslikud koolid, seda aga mitte kristlikust aspektist lähtuvalt (Käpp, 2021; Viilma & Haljasorg, 2018). Paljud intervjuueeritavad põhjendasid, et kristlike koolide väärtuskasvatus lähtub kristlikust aspektist ning igal õpilasel on Jumala silmade läbi kõrge väärtus. Nende sõnul lisandub üldinimlikele väärtustele kristlik pool. Intervjuueeritavad tõid mitmeid näiteid sellest, kuidas mittekristlike kodude lapsed on innukad uskujad. Intervjuudest ilmnas, et kristlike koolide eesmärk on anda kristliku taustaga haridust, kus väärtuskasvatusel oleks oluline roll ja mis läheb kokku Kristuse õpetusega.

3.1.2. Kristlik kool väärtuskasvatuse kujundajana

Kristlike erakoolide tekkepõhjused ja lood on väga erinevad. Toodi esile mitmeid põhjuseid: kristlik kool on alternatiiv “mass”-koolile, võimalus pakkuda koguduse lastele kristlikku

haridust, andes mittekristlikus ja pluralistlikus ühiskonnas võimalust, millele väärtusi rajada. Teisalt toodi välja, et erakoolis on palju tööd ja perede ootused on väga kõrged. Leiti, et kool pole loodud mitte konkurentsi eesmärgil, vaid rajatud koostöö, üksteise aitamise ja toetamise jaoks. Samuti on kristlikud erakoolid loodud lähtuvalt iseenda ja lapsevanemate vajadustest andes haridust neile, kes jagavad kooliga samu väärtusi. Vastustest ilmnis, et kõikidel kristlikel erakoolidel on konfessionaalne taust ja kool on seotud kirikuga, mõni rohkemal, mõni vähemal määral. Lisati, et ainuke raske osa kooli loomise juures, oli seda kooli mitte luua. Intervjueeritavate sõnul on vajadus kristlike koolide järgi juba pikemat aega ning neid võiks olla rohkem.

„Meie koolil on kolm alustala: piibliõpetus, kvaliteetne haridus ja kristlik väärtuskasvatus.”
(Intervjuu 5)

„Laste haridus peab olema kõike meie meeli ja hinge ja vaimu hõlmav. Kui laps ei käi kristlikus koolis, jääb osa haridusest lastel lihtsalt saamata /.../. Järelkult on vajadus selle traditsioonide ja selle tõeliste väärtuste järele, mis ikkagi meid on siinamaani kandnud.”
(Intervjuu 1)

Lapsevanemad peavad õpetajate sõnul oluliseks seda, et kristlikud erakoolid on väikesed ja turvaline keskkond õppimiseks ja kõik koolis toimuv on loomulik. Samuti on nad öelnud, et tänu kristlikele väärtustele mõtestavad nii nemad kui lapsed raskeid olukordi, nt surma teisiti ja on õpetanud oma vanemaid palvetama. Intervjueeritavad mainisid, et lastega toimuvaid muutusi näevad kõige paremini just lapsevanemad.

„Kristliku kooliga saab viia kristlikku usukasvatust nendesse peredesse /.../. Pered väga hindavad ja neile väga meeldib /.../, lapsevanem: “See seeme pannakse kasvama siin koolis.”
(Intervjuu 2)

„Tavakoolides pole võimalik usust rääkida. Lapsevanemad võivad olla kindad, millest räägitakse /.../, tavakoolis keegi ei vastuta selle eest, mida räägitakse. Kristlikus koolis on paberi peal kirjas ja tõendatud.” (Intervjuu 6)

Mitmed õpetajad kinnitasid Viilma jt (2018) öeldut, et kristlikel koolidel on jätkuvalt ühiskonnas oluline roll, andes lisaks tavapärasele kaasaegsele haridusele ka hingeharidust ja süvendatud väärtuskasvatust (Käpp, 2021; Viilma & Haljasorg, 2018). Kristlikud koolid täidavad ühiskonnas lünka, mida muud koolid, riik ja vanemad täita ei suuda (Käpp, 2019). Õpetajate vastuste analüüs näitas, et kristlike erakoolide väärtuskasvatus loob koolis turvalise ja toetava keskkonna, avaldades sellega ka mõju lapsevanematele. Intervjuudest selgus, et väärtuskasvatus on igapäevane kooli osa ja seda ei saa lahutada mitte millestki. Koolimajja sisenedes tegeletakse juba väärtuskasvatusega ja iga liigutus koolis on sellega seotud, mida kinnitab ka Valk (2009) öeldu, et kõik väärtused, mida peetakse oluliseks ja mida tahetakse õpilastele kaasa anda, peavad kajastuma koolis igakülgset ning on eriti olulised, kui tegeletakse keeruliste teemadega (Horowski, 2020; Marek & Walulik, 2021). Õpetajate intervjuudest ilmnes, et kool ei saa väärtuskasvatusest kuidagi kõrvale minna ning kogu õpetamine ongi justkui väärtuskasvatus ja kristlikes erakoolides on võimalik anda edasi väärtuskasvatust kristlikust aspektist lähtuvalt.

3.1.3. Õpetaja roll väärtuskasvatuses

Mitmed õpetajad nentisid, et väärtuskasvatust antakse kõige rohkem edasi isikliku eeskujuga ja on seega õpetajatöö igapäevane loomulik osa. Üldhariduskoolis töötades on mitmed õpetajad pidanud minema vastuollu enda ja kooli põhimõtetega ja selleks, et oleks kergem töötada, peavad intervjuueeritavad oluliseks, et nende isiklikud ja kooli väärtused on kooskõlas.

„Kristlikus koolis saan olla mina ise /.../, kui on ülestõusmispühad, siis saab rääkida ülestõusmispühadest” (Intervjuu 3)

„Me ei saa rääkida väärtustest, millesse me ise ei usu, muidu jääb see elukaugeks.” (Intervjuu 4)

Intervjuueeritavad lisasid, et neile meeldib töötada kristlikus erakoolis. Oluliseks peeti järgnevaid põhjuseid: tuntakse end koolikeskkonnas hoituna ja turvaliselt nii juhtkonna kui ka lapsevanematega läbikäimisel. Väikese kollektiiviga tehakse tihedat ja meeldivat koostööd. Mainiti, et hea kaaslane peab alati olema, kuid sõprust ei saa sundida. Heade kaaslastena on ka õpetajad ise õpilastele eeskujuks.

„Kollegidega suheldakse ka väljaspool /.../, neid ei sobi enam isegi kollegideks nimetada.”

(Intervjuu 4)

„ /.../ Me oleme saanud kollegidega üksteise peale kindlad olla igas olukorras.” (Intervjuu 1)

Õpetajad pidasid lisaks eelmainitule oluliseks kristlike erakoolide juures ka väikest õpilaste arvu klassis. Paljud õpetajad kirjeldasid, et kui koolis tekib arutelu või probleem, siis sekkutakse ja lahendatakse. Lisati, et tihti saab ka huumoriga rasketest olukordadest üle. Kuna õpilasi on vähe, siis jõutakse tulemusteni kiiremini ning märgatakse ja suudetakse tegeleda kõigi õpilastega individuaalsemalt.

„Igat last võetakse indiviidina. Tahame, et laps tunneks ennast hästi ja hoitud.” (Intervjuu 8)

Intervjueeritavad tõid välja, et väikesed lapsed õpivad matkides ja õpetaja enda eeskujul on seejuures väga tähtis. Õpilastele peab õpetama seda, kuidas tunnetega toime tulla, sellele aitavad kaasa vaikuseminutid: tuleb jääda rahulikuks, vestleda ja arutada. Lisati, et õpetaja ei ole lihtsalt aine edastaja, vaid mõjutab inimese kujunemist kogu oma käitumisega. Samuti lisati, et kristlikes erakoolides võetakse oma tööd tõsiselt, sest lisaks tavapärasele haridusele, antakse edasi ka kristlikke elutõdesid.

„Väärtusi antakse edasi isikliku eeskujuna. Väärtusmaailm, milles inimesed elavad on erinev ja paratamatult see, mida õpetaja usub, millised on tema hinnangud ja hoiakud, annab ta edasi ka /.../, ma mõjutan lapsi.” (Intervjuu 5)

„/.../ õpetaja on klassis see, kes määrab ära, kas on klassis must lammas ja kas see must lammas üldse eksisteerib. Klass peegeldab õpetajat. Tähelepanuga on võimalik külvata palju head ja halb unustatakse.” (Intervjuu 7)

Selleks, et väärtuskasvatus oleks koolis edukas, tuleb eelnevalt tutvuda kooli kultuuriga ning vaadata kriitiliselt üle isiklikud väärtushinnangud (Harro-Loit, 2011; Schihalejev, 2011; Horowski, 2020), teades, et väärtusi antakse edasi isikliku eeskujuna ja

seada tuleks rohkem tähele panna, millest selgus asjaolu, et õpetajatel puudub tihti vastutus selle ees, mida nad edasi annavad. Õeldut kinnitab ka õppekava: õpetajad peavad teadvustama oma rolli väärtuskasvatuse edasiandjana (Riiklik ..., 2009). Iga hea õpetaja tahab uskuda ja loota, et tema õpetatud väärtused avaldavad mõju (Talts, 1998). Intervjuu tulemustest lähtuvalt tajuvad õpetajad oma eeskujuks olemist. Intervjueeritavad on oma töökeskkonnaga rahul, saadakse olla nemad ise, ei pea oma usu eest võitlema ega minda vastuollu isiklike väärtustega näiteks sündmuste korraldamisega. Lisaks on koolikollektiiv on ühtne ja toetav. Samuti toodi välja, et väärtuste järgi peab elama ning väärtused jäävad elukaueks, kui neid ei usuta ega elata välja. Eeskujuks olemine ilmneb ka õpetajate endi koostöös (Parder & Hirsnik, 2020; Põhikooli riiklik õppekava, 2011; Schihalejev, 2011). Õpetajad kinnitasid, et kolleegidega tehakse tihedat koostööd ning lisati, et nende peale saab alati kindel olla.

Kui tekivad konfliktid, siis peab need lahendama, mitte jätma õhku rippuma (Teppo, 2008). Intervjueeritavad tõid välja asjaolu, et probleemidega tuleb tegeleda ja õpetajal on seejuures ülioluline osa märgata ja sekkuda. Õpetajate hinnangul saab huumoriga paljudest probleemidest üle ning sellele annab kinnitust ka Skinneri (2010) öeldu, et ebasobivale käitumisele tuleb reageerida ja sageli saadakse sellest üle just huumoriga. Õpetaja huumori kasutamine tundides köidab tähelepanu, aitab luua turvalist ja positiivset keskkonda ning innustab õppima rasketes ainetes. Õpetajal tuleb meeles pidada, et ta jätab igasse õpilasse oma jälje ja on eeskujuks igal hetkel (Niemi, 2008) ning on väärtuskasvatuses võtmeisik (Sutrop, 2009; Ülaver, 2020), vahendades kõigi oma tegevustega õpilastele teatud väärtusi (Käpp, 2021). Laps tunneb ära, kes temast päriselt hoolib (Pöld, 1993). Paljud õpetajad jagasid põnevaid lugusid, kuidas õpilased neid mäletavad ning selgitasid, kui oluline osa on väärtuskasvatusel õpetaja enda eeskujul.

Teine uurimisküsimus: Kuidas klassiõpetajad väärtuskasvatust enda sõnul koolis rakendavad? jaguneb koodide alusel kolmeks kategooriaks: *väärtuskasvatuse rakendamine väljaspool ainetunde*, *väärtuskasvatuse rakendamine ainetunnis* ja *väärtuskasvatuslikud kirjandusteosed*

3.2.1. Väärtuskasvatuse rakendamine väljaspool ainetunde

Väärtuskasvatust rakendatakse mitmekesiselt nii tunnis kui tunniväliselt. Kõik koolid sõltumata konfessionaalsest taustast järgivad suuremaid kirikupühasid ja tähistavad neid, kas kirikus või mujal. Elatakse ja õpitakse kirikuaasta rütmis. Lisaks on paljudel koolidel kuu

väärtused, mis seostatakse piiblitlugudega. Kõik, mis koolis toimub ongi väärtuskasvatus, kinnitavad intervjueeritavad. Ühes koolis algavad õpetaja sõnul kõik aktused, koosolekud ja söömised palvusega, koolile omase liturgilise osaga. Igas koolis loetakse söögipalvet ja/või lauldakse söögilaul. Mitmetes koolides on enne tundide algust õpetajatel omavaheline palveaeg. Koolide jaoks on oluline meie-tunne ehk mõistmine, et ollakse osa ühisest perekonnast. Meie-tunde tekkimisele aitavad kaasa: koolile omane laul, koolivorm, koostöö kogukonnaga, kirikuga ning kristlik väärtuskasvatus.

„Igat koolipäeva alustatakse koolipere ühise palveringiga /.../, räägitakse mõnest väärtuskasvatuslikust teemast ja lõpus loetakse Meie Isa Palve.” (Intervjuu 5)

„Rahvast on vähem ja tekib selline pere tunne, ühtsuse tunne /.../, sind märgatakse, sinust hoolitakse. Küsitakse sinu arvamust, võimalusel sellega arvestatakse.” (Intervjuu 8)

Suur osa kristlike erakoolide õpilastest on mitte kristlased, kuid nii vanemate kui ka õpetajate endi sõnul, ei ole see kuidagi probleem. Lapsevanemad on väga toetavad ja usaldust saavutada on nii tunduvalt lihtsam, kui on ühine väärtussüsteem. Ka õpetajate endi arvates on tähtis, et koolil ja kodul oleks ühine väärtussüsteem. Vanemad hindavad kooliga samu väärtusi ja see on ka põhjuseks, miks on välja valitud just kristlik erakool. Lapsevanemate sõnul on koolis tehtav õige ja loomulik. Samuti kinnitasid mitmed õpetajad, et kristlik pool on koolis vabatahtlikkuse alusel ning koolis antava hariduse lisaväärtus on kristlik taust. Intervjueeritavate arvates on lapsevanemad hästi kaasatud ja kõige paremini rakendub ühine väärtuskasvatus lapsevanemate ja kooli koostöös. Lisati, et vanemad on võrdsed partnerid. Lapsevanemad aitavad kaasa erinevate ürituste korraldamisega. Mitmes koolis organiseerivad lapsevanemad adventilaata, tähtpäevade ürituste raames tullakse kooli oma tööst ja/või hobist rääkima ja/või antakse mõnda ainetundi.

Lapsevanemad on hästi kaasatud, hea meelega räägivad kaasa. Siis on ka lapsevanemaid, kes võib-olla ootavad koolilt rohkem, kui nad ise oma lapsesse panustavad. Muresid ei saa lahendada ilma lapsevanemata. (Intervjuu 6)

Mitmed koolid on teinud erinevate kogudustega koostööd - käidud külas, korraldatud kontserte ja kasutatud kooliürituste jaoks kiriku ruume. Koolide vaimulikku õhkkonda on

aidanud parendada ka kirikuõpetaja koolikaplanina, kes tutvustab koolipererele Piibli algtõdesid ja annab kord nädalas tunde. Samuti on koolide jaoks olulisel kohal koostöö vilistlastega, tuntud Eesti muusikute ja näitlejatega, kes jagavad kooliga samu väärtusi. Klassiõpetajate sõnul on väärtuskasvatuse rakendamisel suureks abiks ka koostöö teiste kristlike erakoolidega.

Selleks, et väärtuskasvatus saaks suurema mõju, on oluline, et kodu ja kool teeks omavahel koostööd. Kooli ja kodu ühised tegemised toetavad väärtuskasvatust (Käpp, 2021; Narvaez, 2006; Pöld, 1993; Schihalejev, 2011). Paljude intervjueeritavate sõnul on lapsevanemad väga toetavad ja hästi kaasatud. Ka usaldust saavutada on lihtsam, kui on ühine väärtussüsteem. Mõtet kinnitab ka Käpa (2019) öeldu: kui kool jagab sarnast maailmavaadet, siis on lapsele tagatud turvaline kasvukeskkond. Lisati, et mõni lapsevanem ootab koolilt rohkem, kui ise panustatakse. Tuleb tõdeda, et muresid ei saa lahendada ilma lapsevanemata.

Kõige paremini annab kool edasi väärtusi erinevate tegevuste kaudu: klassi väljasõidud, laagrid, erinevad üritused. Kõik need tekitavad meie-tunde ja peegeldavad kooli väärtusi (Käpp, 2021; Schihalejev, 2011; Teppo, 2008). Meie-tundest rääkisid põgusalt ka intervjueeritavad. Õpilased peavad saama kaasa rääkida (Narvaez, 2006) ja väärtuste õpetamise juures on oluline lasta õpilastele selgitada erisuguseid arvamusi (Talts, 1998). Intervjueeritavad kinnitavad öeldut, et õpilastel ja vanematel tuleb lasta kaasa rääkida ning võimalusel arvestada nende soovidega.

Väärtuskasvatust aitavad arendada ja rakendada sobilikke meetodeid kasutav õpetaja, õpetajakoolitus, koolikultuur ja õppekava ning õpilasi kaasatakse koolielu ja koolikeskkonna kujundamisse sellega, kui riputatakse koolimaja seintele õpilaste töid (Parder & Hirsnik, 2020). Nendes koolides, kus kohapeal käidi, olid õpilaste tööd kenasti nähtaval kohal, andes võimaluse esitleda oma loomingut ning saada seeläbi positiivset tagasisidet. Kristlik väärtuskasvatus avaldub kõige enam eeskujuks olemises, ligimese märkamises ning erinevate tähtpäevade pidamises (Horowski, 2020; Käpp, 2021). Lisaks õpilaste töödest koostatud näitusele, rakendatakse väärtuskasvatust veel mitmel moel, olgu selleks siis erinevad väljasõidud, vanemate kaasamine, kirikutega koostöö või ühiselt lauldud söögilaul, mis aitavad kaasa meie-tundele.

3.2.2. Väärtuskasvatuse rakendamine ainetunnis

Intervjueeritavate arvates tuleb väärtuskasvatus enamasti esile loomulikult arutledes ja ei ole eelnevalt läbi mõeldud ja ettevalmistatud. Intervjueeritavate sõnul tuleb aruteludel lasta tavapärase elu keskel tekkida. Samuti tuleb lasta õpilastel küsimusi esitada. Õpilaste nutikatele küsimustele tuleb leida vastus ning antakse võimalus arvata ka teisiti.

„Me ei saa inimesi muuta, Jumal muudab /.../, saame tuua näiteid ja rääkida isiklikest kogemustest.” (Intervjuu 2)

„Igapäeva elu näited võtavad tunnist küll aega, need tuleb integreerida ainetundi sisse, selleks, et tõsta enda ja õpilaste õpimotivatsiooni ja mõtlemisvõimet.” (Intervjuu 5)

Iga koolipäeva alguses on hommikuringid, kus räägitakse päevast, jagatakse oma muresid ja rõõme ning võetakse aega, et palvetada. Paljudel koolidel on kuu väärtused, mis seostatakse piiblilugudega. Enamasti tegeletakse nendega just hommikuringis. Intervjueeritava sõnul filosofeeritakse lastega ning küsitakse nädala küsimusi: “Mis sa nädalast kaasa võtad?”, andes võimaluse õpilastel vastata lihtsal moel isiklikele küsimustele. Koolides on usuõpetuse tunnid, ühes koolis väärtusõpetuse nime all.

/.../ hästi tervitatakse on lapsevanematele see, et meil on piiblitunnid, sest see avardab laste silmaringi ja annab sellised õiged alused ja väärtushinnangud eluks. (Intervjuu 5)

Erinevad võimalikud käivad tundi andmas ja annavad väärtuskasvatust edasi läbi lugude. Paljudes koolides on klassiruumides Piiblid ja kristlikele väärtustele keskendutakse piiblilugude kaudu. Ühes koolis lauldakse muusikaõpetuse tundides üldtuntud kristlikke laulu “Õnnista ja hoia”. Väärtuskasvatus on integreeritud iga ainetunni sisse ja õpetaja näeb vastavalt vajadusele, mida just kasutama peab. Väärtuskasvatuse rakendamisel antakse ka ruumi eksimustele.

„Vead on meie sõbrad. Vigadest õpitakse, ei tohi karta eksida. Eesmärk on õppida ja järgmiseid samme astuda /.../. Eksimine on loomulik õppeprotsessi ja tööosa. Vead on meie sõbrad nii kaua, kui nendest õpitakse.” (Intervjuu 5)

„Meie laps õpib tegema õigeid valikuid ja oma tegude eest ka vastutust võtma, analüüsima oma tegusid ja vajadusel siis vabandama ja parendama enda tegevusi. Kooli õppekava tegelikult võimaldab seda.” (Intervjuu 8)

Kõige järjekindlam ja plaanipärasem õppe-ja kasvatustöö on just ainetunnis (Schihalejev, 2011). Väärtuskasvatusega on seotud iga ainetund, mis ei ole eraldiseisev osa, vaid põimitud erinevatesse ainetundidesse. Seega pole olemas õppeainet, mis oleks väärtusvaba (Käpp, 2021; Lukas, 2008; Schihalejev, 2011; Teppo, 2008). Kristlik väärtuskasvatus aitab koolisüsteemile siis kaasa, kui ei piirduta ainult informatiivsete poolega (Horowski, 2020; Käpp, 2021). Intervjuude tulemused tõestavad öeldut, et väärtuskasvatust saab rakendada igas ainetunnis. Kui kristlike erakoolidele omaseks väärtuspõhiseks aineks on enamasti usuõpetus, siis ühes koolis on selleks aineks hoopis inimeseõpetus. Seejuures ei tohi usuõpetus jääda kuidagi pinnapealseks, vaid peab õpilastele edasi andma viise, kuidas usku välja elada (Horowski, 2020; Käpp, 2021). Ühe intervjuueeritava sõnul on usuõpetus *“kõige rasvasem aine”* (Intervjuu 6) ning õpilaste tähelepanu köitmiseks ja kaasamiseks mõeldakse välja väga mitmeid tegevusi: mängitakse kristlike lauamänge, vaadatakse piibliteemalisi animatsioone jne. Muusikatundide väärtuskasvatustlikust vaatenurgast seisneb inimese sügavate väärtuste ja tõekspidamiste esitlemine (Schihalejev, 2011). Kristlikes koolides aitavad sellele kaasa erinevad kristlikud laulud.

Väärtuskasvatusele rakendamisel antakse mitme õpetaja sõnul ruumi ka eksimiseks. Kasvatuses on vabadusel ülioluline osa anda ruumi ka eksimustele (Marek & Walulik, 2021; Pöld, 1993). Kristlike erakoolide koolijuhtide sõnul on nende koolide tugevuseks rääkida vabalt ja avatult erinevatel usuteemadel (Käpp, 2021). Intervjuueeritavate arvates on samuti kõige tugevam joon kristlikes erakoolides just väärtuste mõtestamine, andes võimaluse luua turvaline ja mõistev keskkond vabalt usu teemadel arutlemiseks ning oma tõekspidamiste üle järele mõtlemiseks.

Ainetundides ei tohi väärtuskasvatus jääda pealiskaudseks ja erinevate tegevuste kaudu võiks jõuda arusaamisele, mis on õige ja mis ei ole (Parder & Hirsnik, 2020). Õpetajate endi sõnul on ei saagi ja ei tohigi usku peale suruda, tuues näiteid nii enda kui teiste kogemustest. Jumalat võib õpetada leidma (Pöld, 1993; Marek & Walulik, 2024). Öeldut kinnitab ka ühe intervjuueeritava mõte, et usu kinnitamiseks saab tuua näiteid ja rääkida isiklikest kogemustest, mitmed intervjuueeritavad lisasid, et kristlik kool annab võimaluse vabalt usu teemadel arutlemiseks.

3.2.3. Väärtuskasvatust toetavad kirjandusteosed

Igast kooliraamatust, olgu selleks siis õpik, töövihik või loetav raamat, saab tuua välja väärtuskasvatuse, kinnitasid mitmed intervjueeritavad. Kõige olulisemaks kirjandusteoseks toodi välja Piibel, seda erinevas versioonis: lastepiibel, piltidega Piibel jt. Klassiõpetajate sõnul tuleb kirjandusteoseid valides siduda lastele eakohaste ja sobivate teemadega. Seejuures kajastatakse ka neid teemasid, mis mis ei ole kooli väärtushinnangute kohaselt sobivad ja räägitakse, miks just need ei sobi.

„Kui valivad raamatu, mis tegelikult ei sobi, siis sellest räägitakse. Täiskasvanu oskab näha ohte, aga laps ei oska /.../, õpetajad hoiavad silma peal. Kui see läheb vastuollu, kes me kristlastena oleme, siis see ei ole hea.” (Intervjuu 5)

„Mitte oma jõust, vaid koos Jumalaga.” (Intervjuu 2)

Lisaks Piiblile pakkusid intervjueeritavad mitmeid teisi väärtuskasvatust toetavaid kirjandusteosed. Paljude intervjueeritavate arvates on oluline lugemisele järgnev arutelu ja analüüs. Ühe õpetaja sõnul on käidud hiljem ka etendust vaatamas, et saada raamatust ka visuaalne pilt ning oleks rohkem võimalusi aruteludeks. Mitmete õpetajate sõnul tuleb kirjandusteoseid siduda lastele lähedaste teemadega ning need ei pea olema tingimata kristlikud.

„Lastekirjandus ei pea olema kristlik /.../, kõike ei pea tegema kristlikuks, muidu see ei ole loomulik.” (Intervjuu 4)

Väärtuskasvatuse juures on oluliseks osaks kirjandusteoste lugemine. Vaimuliku literatuuri kasutamine on suurepärane viis usuliste veendumuste kinnitamiseks klassiruumis. Selleks aitavad kaasa erinevates variantides Piiblid ja usu teemadel kirjutatud raamatud. Parim viis aidata lapsi mõista usulist mitmekesisust ja kristluse tähtsust, on õpetada seda läbi lastekirjanduse ja seepärast on raamat asendamatu tööriist koolitunnis, andes juurde põnevaid mõtteid ja lauseid, mida kasutusele võtta (Green & Oldendorf, 2005; Teppo, 2008). Õpetajad ja õpilased saavad koos välja töötada muid loomungulisi viise raamatute uurimiseks ja nende kaasamiseks kogu õppekavasse (Green & Oldendorf, 2005). Ühe õpetaja näitel on selleks

etenduste külastamine peale raamatu lugemist. Lastekirjandus pakub noortele võimalust omandada väärtussüsteem, tegeleda motiveeriva õppetegevusega ning tulla toime sisemiste konfliktide ja eluraskustega (Pulimeno *et al.*, 2020). Raamatutes olevad kasvatusväärtused arendavad õpilastes mõtlemisvõimet, moraalseid väärtusi ja loovust (Talts, 1998).

Intervjueeritavate sõnul annavad erinevad kirjandusteosed võimaluse arutelude tekkeks ning seeläbi arendatakse nimetatud oskusi. Õpetajate sõnul peaks haritud inimene teadma kristliku kultuuri ja maailmareligioonide põhimõtteid selleks, et mõista üldist kultuurilugu.

Mõistmisele aitab kaasa kristlik väärtuskasvatus ning kirjandusteosed. Kui minnakse mööda kristlikust eetikast, ei mõistetak kirjanduses paljusid asjaolusid (Põld, 1993), mida kinnitavad ka mitmed intervjueeritavad, lisades, et oma jõust ei saada hakkama, vaid koos Jumalaga ja seepärast on ka Eesti kristlikes erakoolides väärtuskasvatus kirjandusteoste valikul ja analüüsi osas kesksel kohal.

Intervjueeritavate välja pakutud raamatud, mis kõik toetavad nende endi sõnul väärtuskasvatust, on toodud lisades (Lisa 3).

Töö praktiline väärtus ja piirangud

Käesoleva lõputöö praktilisteks väärtusteks võib lugeda erinevaid lahendusi, mis võivad aidata õpetajaid, kuidas väärtuskasvatust ainetundides ja koolielus rohkem käsitleda, rakendada ja/või kuidas tunde mitmekesisemaks muuta. Õpetajad ootavad sageli eelkõige teadmisi erinevatest meetoditest, kuidas väärtuskasvatust koolis rakendada (Schihalejev, 2011). Väärtuskasvatuse rakendamisele aitavad kaasa intervjueeritavate poolt välja pakutud teosed.

Magistritöös esinesid ka piirangud. Intervjueeritavate seas oleks võinud olla rohkem õpetajaid, kes ei oleks seotud kirikuga. Mitmekesisem valim oleks andnud erisuguseid viise, mida uuringus kajastada.

Teise piiranguna võib nimetada andmekogumisel esinenud tõrkeid, kus uuritavateni jõudmine oli keeruline (kirjad ei jõudnud kohale või nendele ei vastatud) ja uute uuritavate leidmine oli lühikese teavitusaaja tõttu keeruline, aga sellegipoolest võimalik. Kirjutati vaheajal ja nii mõnegi klassiõpetajaga sai just vaheajal ka aeg kokku lepitud.

Kolmandaks piiranguks võib pidada intervjuude läbiviimisi eri keskkondades - osad veebis, osad näost näkku. Vastused võisid olla mõjutatud eelmainitud aspektist lähtuvalt. Lisaks ei olnud võimalik kõikide Eesti kristlike erakoolidega ühendust saada.

Intervjuu tulemustest selgus, et õpetajad näevad ja tähtsustavad enda rolli ning panust õpilaste terviklikuks isiksuseks kujunemisel. See on ka üheks kristliku kooli tugevuseks. Tulevikus võib seda teemat edasi uurida sel viisil, et uurimust korraldatakse ka tavalistes koolides ja/või erinevates erakoolides näiteks Waldorfkoolis ning keskendutakse kui palju teadvustavad tavakooli või erakooli õpetajad oma rolli. Samuti saab uurida, kui paljudes üldhariduskoolides on kristlastest õpetajaid ning kuidas nad oma usu tõekspidamisi rakendavad. usku välja elavad. Saadud tulemusi saab omavahel võrrelda. Samuti võib valimisse kuuluda lisaks klassiõpetajatele ka aineõpetajad.

Tänuõnad

Käesoleva magistritöö autor soovib tänada kõiki õpetajaid, kes uuringus osalesid ja andsid loa oma suurepäraste mõtete kasutamiseks lõputöös. Töö autor soovib tänada ka oma juhendajat, peret ja eelkõige Jumalat, kes andis autorile võimaluse selleteemalist tööd kirjutada.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Raahel Poolakese

/allkirjastatud digitaalselt/

16.04.2024

Kasutatud kirjandus

- Blackburn, S. (2002). *Oxfordi filosoofialeksikon*. Tallinn: Vagabund.
- Cooper, M., Burman, E., Ling, L., Razdevsek-Pucko, C., & Stephenson, J. (2009). Praktilised strateegiad väärtuskasvatuses. M. Pöder, M. Sutrop, & P. Valk (Koost). *Väärtused, iseloom ja kool. Väärtuskasvatuse lugemik* 146–190. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eesti keele seletav sõnaraamat*. (2009). Eesti Keele Instituut. <https://eki.ee/dict/ekss/index.cgi>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Green, C. & Oldendorf, B. (2005). Teaching Religious Diversity Through Children's Literature. *Childhood education* 81(4), 209-218. <https://doi.org/10.1080/00094056.2005.10522274>
- Harro-Loit, H. (2011). *Väärtusarenduse analüüs - miks ja kuidas?*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus
- Haydon, G. (2006). Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad?. Pöder, M., Sutrop, M., & Valk, P. (Koost). (2009). *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (lk 25-44). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Horowski, J. (2020). Christian religious education and the development of moral virtues: a neo-Thomistic approach. *British journal of religious education*, 42(4), 447–458. <https://doi.org/10.1080/01416200.2020.1752618>
- Jung, N., & Punnar, N. (2016). *Väärtused ja väärtuskasvatus*. Mooste: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Kaljuvee, T. (2024). *Veerand erakoolide õpilastest käib kristlikes koolides, kuigi Eesti on üks usuleigemaid riike maailmas. Miks me lastele just need koolid valime?*. <https://perejakodu.delfi.ee/artikkel/120258703/veerand-erakoolide-opilastest-kaib-kristlikes-koolides-kuigi-eesti-on-uks-usuleigemaid-riike-maailmas-miks-me-lastele-just-need-koolid-valime>
- Kutsestandard. Õpetaja, tase 7*. (2020). <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/exportPdf/10824233/>
- Kooli pidajad*. (2024). Eesti Kristlike Erakoolide Liit. <http://www.kristlik.edu.ee/kool/>
- Kui palju on Eestis erakoole?*. (2016). <https://www.delfi.ee/artikkel/75503665/graafik-kui-palju-on-eestis-erakoole>
- Käpp, T. (2019). Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel. *Usuteaduslik*

Ajakiri 2/2018 (73).

- Käpp, T. (2021). *Kristlik väärtuskasvatus kristlikes koolides ning kristlike koolide roll Eesti ühiskonnas 21. sajandi algul*. Doktoritöö. Tartu Ülikool.
- Laherand, M. L. (2010). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Sulesepp.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/c733aed7-977a-4438-8485-c8ac2057c7b1/content>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. & Strömpl J. (2014). *Intervjuu*. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lukas, T. (2008). Kool hoiab ühiskonda koos. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 15-22). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Lilles, L., Valk, L. (2008). Õpetajate vaated väärtuskasvatusele. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 435-456). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Maasoo, K. (2015). *Elust, usust ja usuelust 2015*. Eesti Kirikute Nõukogu.
http://www.ekn.ee/doc/uudised/EUU_2015_pressikonverents_15062015_materjalid_web.pdf
- Marek, Z., & Walulik, A. (2021). What Morality and Religion have in Common with Health? Pedagogy of Religion in the Formation of Moral Competence. *Journal of Religion and Health*,) 60, 3130–3142. <https://doi.org/10.1007/s10943-021-01279-6>
- Merriam, S. B. (2002). Introduction to qualitative research. *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*, 1(1), 1-17.
https://stu.westga.edu/~bthibau1/MEDT%208484-%20Baylen/introduction_to_qualitative_research/introduction_to_qualitative_research.pdf
[video]. <https://vimeo.com/289749373>
- Mikk, J (Toim). (1998). *Väärtuskasvatus. Artiklite kogumik*. Tartu: Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna väljaanne nr 6.
- Muldma, M., & Nõmm, J. (2011). Kukk, A. (Koost). *Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises keskkonnas*. Eduko.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/4f2ecf64-1610-4eec-a5b5-8da090aa93bb/content>
- Niemi, H. (2008). Õpetaja väärtuste kandja ja vahendaja. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja*

- Soome koolis* (lk 27-49). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Narvaez, D. (2006). Integreeriv eetiline kasvatus. Pöder, M., Sutrop, M., & Valk, P. (Koost). (2009). *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (lk 312-367). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Parder M.-L., & Hirsnik H. (2020). Väärtuskasvatust toetavad tegevused ja nende enesehinnanguline tulemuslikkus Eesti üldhariduskoolide näitel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 8(2), 245-271. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.10>
- Pilli, E., & Maandi, E. (1998). Eesti noorte eetilistest väärtustest. J. Mikk (Toim) *Väärtuskasvatus. Artiklite kogumik* (lk 17–36). Tartu: Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna väljaanne nr 6.
- Pulimeno, M., Piscitelli, P., Colazzo, S. (2020). Children's literature to promote students' global development and wellbeing. *Health Promot Perspect* 28;10(1), 13-23. doi: 10.15171/hpp.2020.05
- Pöder, M., Sutrop, M., & Valk, P. (Koost). (2009). *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Põhikooli riiklik õppekava. (2011). *Riigi Teataja I*, 2023, 5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008?leiaKehtiv>
- Põld, P. (1993). *Üldine kasvatusteadus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Raiste A. (2023). *Kristlike erakoole tuleb aina juurde*. [video]. <https://www.err.ee/1609087772/kristlikke-erakoole-tuleb-aina-juurde>
- Rebane, R. (2008). Väärtustele rajatud kool. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 306-314). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Rootamm-Valter, J. (2020). Kodeerimine ja kategoriseerimine. M. Linno (toim), *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kodeerimine-ja-kategoriseerimine>
- Rootamm-Valter, J. (2020). Kvalitatiivne sisuanalüüs. V. Kalmus (toim) *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kvalitatiivne-sisuanal%C3%BC%C3%BCs>
- Rootamm-Valter, J. (2020). Üldmetodoloogilised küsimused. J. Strömpl (toim), *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/%C3%BCldmetodoloogilisi-k%C3%BCsimusi>
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/valimid>

- Sarkomaa S. (2008). Milliseid väärtusi kannab Soome kool? M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 23-26). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Schihalejev, O. (2011). Väärtuskasvatus õpetajakoolituses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Skinner, M. E. (2010). All Joking Aside: Five Reasons to Use Humor in the Classroom. *The Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 76(2), 19-21.
- Sutrop, M. (2009). Väärtused ja haridus ühiskondlikus kontekstis. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 50–67). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Talts, L. (1998). Kasvatusväärtused Eesti ja Soome algklassilugemikes. J. Mikk (Toim) *Väärtuskasvatus. Artiklite kogumik* (lk 37-49). Tartu: Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna väljaanne nr 6.
- Teppo, T. (2008). Väärtuskasvatus Eesti koolides. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 315-323). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tiisvelt, L. (2009). Väärtuskasvatusest Viimsi Keskkoolis. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 276-294). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Volmer, K. (2008). Väärtused, mis ei peegeldu igapäevaelus, on väärtusetud. M. Sutrop, P. Valk, P., & K. Velbaum (Koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 269-275). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Valk, P. (2009). Väärtuskasvatuse mudelit otsimas. M. Sutrop, P. Valk, & K. Velbaum (Koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 175-188). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Viilma, E. & Haljasorg H. (2018). *Kristliku hariduse roll Eesti haridusmaastikul Tallinna Toomkooli näitel*. Kirik & Teoloogia kolleegium.
- Ülavere, P. (2020). *Koolieelsete lasteasutuste pedagoogide ja lastevanemate väärtused ning nende hinnangud väärtuskasvatusele*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool.

Lisad

Lisa 1. Poolstruktureeritud individuaalintervjuu

Teema	Küsimused	Kooli kodulehelt pärit info + lisaküsimused
Kooli loomine, taustinfo	<ul style="list-style-type: none"> - Mis põhimõtetel on kool loodud? Miks? - Kuidas Teie kool mõtestab oma rolli ühiskonnas? Miks? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kasvava kooli eeliseks on alustada "puhtalt lehelt", toetuda kristlikule väärtussüsteemile ja realiseerida üheaegselt ajatuid, pealiskaudse pilgu eest varjul olevaid vaimulikke tõdesid ja visiooni tulevikukoolist. <p>Mida tähendab "puhas leht"?</p>
Lisaküsimused kooli kohta:	<ul style="list-style-type: none"> - Miks vanemad tahavad panna oma lapsed kristlikusse kooli? - Millised on lapsevanemate hoiakud ja ootused? ... 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kool on avatud kõigile, kes respektierivad kristlikku maailmavaadet. Kooli õpilaste ja õpetajate hulgas on nii kristlike koguduste liikmeid (ortodoksid Moskva ja Konstantinoopoli patriarhaadi kirikutest, katoliiklased, luterlased ja vabakoguduste liikmed) kui ka mittekiriklike perede lapsi. <p>Kas kõik respektierivad? Kas on erilisi juhtumeid? ...</p>
Õpetaja taustinfo	<ul style="list-style-type: none"> - Miks Te töötate just kristlikus koolis? Kas Teil on võrdlevaid kogemusi? - Kuidas kristlik kool eristub teistest koolidest õpetaja enda jaoks? Millised probleemid ja väljakutsed sellega kaasnevad? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Lastega tegelevatele inimestele on abiks igahommikune palve: „Oh, Issand Jumal, vaid Sina tunned seda oma last, tema südant, tema vajadusi, tema tulevikku. Aita mul vältida vigu minu tänastes tegemistes temaga“. <p>„Tegemiste“ all mõistame kõiki oma sõnu, tegusid ja reaktsioone.</p>

Väärtuskasvatus ja selle rakendamine kristlikes erakoolides

	<ul style="list-style-type: none"> - Milline on Teie suhe usuga üldiselt? 	<p>Kui tihti ja kas kõik õpetajad palvetavad seda imelist palvet? Kas palve toimib?</p>
Väärtuskasvatus	<ul style="list-style-type: none"> - Mida tähendab Teie jaoks väärtuskasvatus? Kas see on Teie jaoks oluline? Miks? - Milliseid väärtuspõhimõtteid ja käitumishoiakuid Teie kooli keskkond kujundab? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kool, milles pannakse tavakoolist enam rõhku väärtuskasvatusele (mida ka riiklik õppekava esimese põhipädevusena välja toob, edestades nt sotsiaalset või õpipädevust). <p>Kuidas pannakse tavakoolist enam rõhku väärtuskasvatusele?</p>
Kristlikud väärtused	<ul style="list-style-type: none"> - Kas ja kuidas annab kool edasi kristlike väärtusi? - Mis teeb väärtuse kristlikuks? - Kuidas suhestuvad Teie isiklikud väärtushoiakud koolis õpetatavate väärtustega? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kooli väärtussüsteem on üles ehitatud kristlikele veendumustele: austus Kellegi kõrgema suhtes, millest omakorda tuleneb austus ligimese vastu ja teisega arvestamine, lugupidamine oma maa, mineviku, kultuuri ja looduse suhtes, võimalus kogeda õpetajate ja kaaslaste toetust. <p>Kuidas põimuvad tavapärased väärtused kristlike väärtustega?</p>
Väärtuskasvatuse rakendamine	<ul style="list-style-type: none"> - Kas ja kuidas Te väärtuskasvatust I ja II kooliastme ainetundides rakendate? Milliseid põhimõtteid järgite? - Milliseid hoiakuid ja väärtusi omandatakse koolis? Milliseid väärtushoiakuid õpilased omandavad koolis tervikuna? 	<ul style="list-style-type: none"> • Head haridustaset, toetavaid inimsuhteid ning loomingulisust soosivat õhkkonda peame kaasaja koolis iseenesestmõistetavaks - iga lapse, pere ning õpetaja loomulikuks õiguseks. Kristliku kooli puhul saame rääkida lisaväärtusest eelnevale. See on võimalus kogeda pühadust, tunda austust Kellegi kõrgema ja selle kaudu

Väärtuskasvatus ja selle rakendamine kristlikes erakoolides

		<p>ka ligimese vastu ning sügavamalt mõtestada elu mõtet ja sihti.</p> <p>Kuidas eelnevat rakendatakse ainetundides rakendatakse?</p>
Kirjandusteosed	<p>- Milliseid kirjandusteoseid (õpik, tv, kohustuslik ja soovituslik kirjandus + lisatekstid) kasutate toetamaks väärtuskasvatust? Mille alusel Te neid teoseid valite? Kuidas?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Mis võimalusi annab kirjandus? Kooliüritused? ... ● Kuidas käsitlete konkreetseid teoseid (nt “Leiutajateküla Lottet”) Tooge näiteid.
Lisa	<p>- Mida Te soovite veel teema kohta lisada?</p>	<p>Kuidas reageeritakse negatiivsetele käitumistele?</p> <p>Nt ropendamine, löömine, ebaviisakad kombed...</p>

Lisa 2. Väljavõte transkriptsioonist

Küsija: Nii. Tere jälle!

Vastaja: Hakkan siis vastama.

K: Jah just! Ma loodan, et te olete minu saadetud küsimustega tutvunud.

V: Ja ma vaatasin need üle!

K: Väga hea!

V: Et... Kas ma hakkan sealt, et kooli loomine taustinfo?

K: Jah, just. Mis põhimõtetel on loodud kool ...?

V: Mhm. Nii. Ma olen olen hariduselt klassiõpetaja ja ma olen lõpetanud ka usuteaduste instituudi. Kuuled või?

K: Mhm.

V: Usuteaduste instituudi religioonipedagoogika erialal, ma olen usuõpetuse õpetaja. Ja kui ma olin munitsipaalkoolis, siis meil oli selline direktor, et ta lubas valikainena usuõpetust, aga siin on meil igasugused kooli reformid olnud. Ja siis viimane direktor eriliselt nagu ei soodustanud usuõpetuse õpetamist koolis, aga kuna ma ise ka kristlasena tunnen end ja õpetajana tunnen, et laste haridus peab olema kõigi kõike meie meeli ja hinge ja vaimu hõlmav, et osa haridusest jääb lihtsalt lastel saamata. Et mõista üldse ka kultuurilugu ja kuidas sellest kristlikust haridusest, hinge haridusest jääb üldse vajaka. Ja siis, kui meil oli suur koolide ühendamine ja siin kolmest koolist tehti üks kool ja see on nagu masskool, see oli lihtsalt nagu kuidagi hingele nii vastuvõetamatu selline mass kool, kus sa ei ole nagu kaasatud sellesse õpetajana. Ma mäletan, et oli suur jõulupidu, kus tantsiti Korea tantsu, tambiti selle suure muusika taustal ja tegeliku jõulusisu nagu üldse ei räägitud. Jah, no ma tunnen, ma olin oma väikese lapselapsega ja ma tunnetasin, et noh, tantsime ka siis kaasa aga mu poeg, kes on nüüd kolmkümmend, ütles, et ema, need ei ole ju jõulud. Ja ma tõesti järsult nagu tardusin ja mõtlesin, et see ei ole, see ei ole vahel õige ei ole õige, et niimoodi ei peeta jõulusid. Ja niimoodi ei harita lapsi ja ma tollel ööl ma nutsin väga palju läbi une nii, et ma hommikul teadsin, et kristlik kool tuleb rajada.

Lisa 3. Väärtuskasvatust toetavad kirjandusteosed

Teos	Intervjueeritava kommentaar
<p>“Väärtuskasvatus Kaarli koolis” Katrin Aksiim, Signe Aus, Anne Haagen, Piret Kõppo, Mari-Ann Oviir, Diane Starkopf, Helen Treier (Toimetaja)</p>	<p>Kaarli koolile omane väärtuste süsteem</p>
<p>“Tistou, roheliste sõrmedega poiss” Maurice Druon</p>	<p>Lastel tuleb lasta raskeid küsimusi küsida</p>
<p>“Kohtumised. Väärtused ja valikud. Usundiõpetuse õpik II kooliastmele” Olga Schihalejev, Merike Olt-Kleeband, Aleksandra Sooniste</p>	<p>Erinevate religioonide tutvustamine, väärtuskasvatus</p>
<p>“Aabits” Jaanus Vaiksoo ja Sirje Toomla</p>	<p>Perekonnamudel on paigas</p>
<p>“On kuu kui kuldne laev” Juhani Püttsepp</p>	<p>Esivanemate kohta uurimine</p>
<p>“Oskar ja Roosamamma. Kirjad Jumalale” Éric-Emmanuel Schmitt</p>	<p>Jumalaga suhe, tänulikkus</p>
<p>“Vilista mulle, Johanna” Ulf Hark</p>	<p>Täiskasvanud saavad ka lastelt õppida</p>
<p>“Et head haldjad sind hoiaksid” Kadri Hinrikus</p>	<p>Vanema kaotus, iseseisvus</p>
<p>“Lugu Sandrist, Murist, tillukesest emmest ja nähtamatust Akslist “ Piret Raud</p>	<p>Enesehinnang ja läbipõlemine, vanematel pole aega- hästi olulised teemad laste jaoks</p>

<p>“Ingmar ja Meri” Mari Teede</p>	<p>Enda mõtete mõtlemine, vanemate lahusus, sõbrad</p>
<p>Esimesed jõulud Anders ja Birgitta Johansson</p>	<p>Tihedas kirjas, kuid kõitev ja põnev</p>
<p>Usundiõpetuse tööraamat I kooliastmele “Kohtumised. Tavad, lood ja väärtused.” Olga Schihalejev, Nete Tutsu, Helene Toivanen, Greete Palksaar, Aleksandra Sooniste</p>	<p>Erinevad lood ja traditsioonid, kirikupühad, erinevate religioonide tutvustus</p>
<p>“Adriani saladus” Kari Vinje</p>	<p>Kristlikud põnevad lastejutud</p>
<p>“Suur piibel mudilastele” Michael Berghof (Koostaja)</p>	<p>Piiblilood lihtsustatud kujul</p>
<p>Anderseni raamatud</p>	<p>Imeilusad lood</p>
<p>“Armastus ja valgus. Inimesekssaamise teel. Hingehariduse raamat” Kaia Kapsta</p>	<p>Tuntud inimeste elulood lastele arusaadavas keeles</p>
<p>“Väike väärtuste- ja filosoofiaraamat” Kadri Simm, Tia Navi</p>	<p>Filosoofide kommentaarid, hea võimalus arutelude tekkeks</p>
<p>“45 väärtust, mis on elus tähtsad” “Kuidas käituksid sina?” Jennifer Moore-Mallinos</p>	<p>Kogemuste jagamine, julgustamine</p>
<p>“Tunne oma tundeid” Mary Hoffman, Ros Asquith</p>	<p>Kui osatakse enda tundeid analüüsida, siis märgitakse teiste omasid.</p>
<p>“Oskuste õppe käsiraamat” Ben Furman</p>	<p>Probleemide lahendamine, laste kaasamine</p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Raahel Poolakese,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Väärtuskasvatus ja selle rakendamine Eesti kristlikes erakoolides klassiõpetajate arvamusel”, mille juhendaja on Mari Niitra, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Raahel Poolakese

15.05.2024